

СУТНІСТЬ ВИТРАТ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

У статті розглянуто особливості трактування економічної категорії «витрати» вітчизняними та зарубіжними науковцями. Проведено розмежування понять «витрати» і «затрати».

В статье рассмотрены особенности трактовки экономической категории «затраты» отечественными и зарубежными учеными. Проведено разграничение понятий «расходы» и «затраты».

In the article the features of interpretation of economic category of «expense» are considered by home and foreign scientists. Differentiation of concepts «charges», «expense» is conducted.

Ключові слова: витрати, затрати, собівартість, витрати виробництва.

В умовах ринкової економіки максимізація прибутку є головним завданням діяльності будь-якого підприємства. Для досягнення цієї мети економічні служби суб'єктів господарювання мають приділяти значну увагу витратам, оскільки вони одночасно служать основним обмежувачем прибутку і головним чинником, що впливає на обсяг пропозиції продукції.

Питання сутності витрат досліджували провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: А.Бакаєв, П.Безруких, Ф.Бутинець, Н.Врублевський, С.Голов, Е.Дербін, В.Дерій, Р.Ентоні, В.Завгородній, Л.Нападовська, Дж.Ріс, В.Сопко, Н.Ткаченко, М.Чумаченко. Проте в економічній літературі наведені неоднозначні визначення поняття витрат. Відсутність необхідних акцентів щодо їхнього змісту суттєво знижує об'єктивність їх розуміння.

Метою статті є узагальнення існуючих підходів до трактування економічної категорії «витрати», чітко розмежування понять «витрати», «затрати» та наведення власного трактування цих понять.

Категорія «витрати» широко використовується як у вітчизняній, так і у зарубіжній економічній літературі.

Рада з розробки стандартів фінансового обліку під витратами розуміє «вибуття чи інше використання активів або утворення кредиторської заборгованості внаслідок постачання чи виробництва товарів, надання послуг чи використання інших видів діяльності, що складають основну діяльність підприємства.

Таке визначення не дає відповіді на запитання: яке конкретно вибуття активів слід брати до уваги, адже можуть виникати ситуації, при яких вибувають активи, що стосуються лише основної діяльності і не мають нічого спільного з витратами?

В Україні порядок формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття у фінансовій звітності визначений у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) 16 «Витрати». У даному стандарті зазначено, що витрати – це зменшення економічних вигод унаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок внесків власників) [10, п. 5.6].

Окремі вчені-економісти вважають таке визначення недосконалим, оскільки виробничі витрати не стосуються власного капіталу, а в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій рахунки обліку витрат не кореспондують із рахунками капіталу [16, с.13].

Не погоджується з такою думкою, зокрема, С.Ф.Голов, вважаючи, що виробничі витрати призводять до виникнення (збільшення) активу, а саме – незавершеного виробництва [3, с. 3].

На нашу думку, виникнення незавершеного виробництва супроводжується лише переміщенням виробничих запасів, а їх рух не впливає на величину капіталу підприємства.

В.Є.Труш зазначає, що витрати – це «спожиті ресурси чи витрачені кошти для одержання бажаного результату». [15, с.39.]

К.Р.Макконел, Р.Кемпбелл та С.Л.Брю зазначають, що під витратами слід розуміти виплати, які підприємство повинно здійснити, або ті доходи, котрі воно повинно забезпечити постачальнику ресурсів для того, щоби відволікти ці ресурси від використання в альтернативних виробництвах [7].

Ми частково не згодні з Н.М.Ткаченко, яка даючи визначення витратам, бере до уваги тільки їх матеріальну складову, ігноруючи витрати живої праці: «Витрати – це спожиті в процесі виробництва засоби виробництва, які втілюють у собі минулу працю (сировина матеріали, паливо тощо), і засоби праці (будівлі, споруди, машини та устаткування) у формі амортизації, що переносять свою вартість на заново створений продукт» [14, с.215].

Таким чином, із вищенаведеного бачимо, що більшість науковців витрати трактують як сукупність спожитих ресурсів, а також як кошти, які потрібно сплатити за придбані активи.

З приводу цього М.І.Скрипник зазначає, що сплата коштів за ресурси не є витратами, це лише кошти, які сплачує підприємство для забезпечення безперервності та ефективності ведення господарської діяльності, і вони не впливають безпосередньо на фінансовий результат. Їх вплив на прибуток можна прослідкувати при списанні оборотних активів на виробництво, а необоротних активів – у вигляді амортизації, яка частинами списується на готову продукцію, якщо ці необоротні активи задіяні в процесі виробництва, або на фінансовий результат для визначення прибутку чи збитку за звітний період [12, с.164].

Окрім цього, низка науковців ототожнює витрати із собівартістю. Ф.Ф. Бутинець стверджує, що витрати виробництва – це грошовий вираз величини ресурсів, використаних у процесі виробництва, та розмір яких можна безпосередньо віднести до конкретного виду продукції. Ці поточні витрати обліковуються та плануються як собівартість продукції [2, с. 13].

Аналогічну позицію займає В.П.Завгородній: «В процесі виробництва продукції витрачається праця, використовуються засоби виробництва та предмети праці. Усі витрати підприємства на виробництво та реалізацію продукції, що виражені в грошовій формі, складають собівартість продукції ...»

[6, с.375].

Р.Ентоні та Дж.Ріс вказують, що собівартість (або витрати) є вираженою в грошах величина ресурсів, використаних для досягнення певних цілей, тобто витрати визначаються використанням ресурсів, які мають бути виражені у грошовому вимірнику для конкретної мети [17].

На нашу думку, дані категорії пов'язані лише тим, що витрати служать основою для розрахунку собівартості, а сама собівартість є формою цільового спрямування витрат. Різниця між витратами виробництва та собівартістю полягає ще й у тому, що собівартість виражається лише в грошовій формі, а витрати виробництва можуть бути як у грошовій, так і в натуральній формах. Окрім того, собівартість охоплює також окремі витрати, що є частиною доданого продукту.

Відмінність між цими поняттями, стверджують А.С.Бакаєв, П.С.Безруких та Н.Д.Врублевський, полягає ще й у тому, що час здійснення витрат виробництва не збігається з часом випуску продукції. Витрати виробництва показують первісне споживання ресурсів, а собівартість продукції – кінцевий результат процесу виробництва [1, с.254].

Варто також зауважити, що визначення поняття «витрати» ускладнюється паралельним існуванням та вживанням в економічній літературі терміна «затрати». Ці поняття більшість вітчизняних науковців ототожнює, що фактично призвело до того, що поняття «затрати» практично виведено з ужитку. З цим погоджуються не всі науковці.

Елізабет Дербін відзначає, що затрати є синонімом поняття «ресурси». А ресурси є факторами виробництва – благами, необхідними для виробництва інших благ, тобто це капітал, праця, природні ресурси, а витрати – це вартість, що кількісно дорівнює витратам на придбання ресурсів [4, с.72].

М.І.Маниліч та О.В.Миرونюк зазначають, що поняття «затрати» пов'язане з чинниками, що впливають на результати виробничої діяльності того або іншого суб'єкта господарювання, а поняття «витрати» – з фінансовими аспектами даного виду діяльності. Таким чином, якщо розглядати поняття «затрати» і «витрати» з точки зору двох ознак – чинників виробництва і кінцевого результату, то поняття «витрати» є більш загальним і включає в себе поняття «затрати», оскільки вплив на кінцевий результат здійснюється за допомогою використання певної кількості як виробничих, так і не виробничих чинників [8].

В.В.Сопко зазначає, що витрати – процес перетворення грошей на ресурси діяльності [13, с. 241], а затрати – це загальноекономічне поняття, що характеризує використання різних за своїм характером і властивостями речовин і сил природи у процесі господарювання [13, с. 282].

Л.В.Нападовська вважає, що затрати безпосередньо пов'язані з формуванням собівартості продукції (робіт, послуг) у процесі господарської діяльності, а під витратами слід розуміти зменшення економічної вигоди протягом звітного періоду або збільшення зобов'язань підприємства, що веде до зменшення капіталу [9, с. 64]. Іншими словами, під затратами Л.В.Нападовська розуміє вартісний вираз використаних у процесі діяльності

ресурсів підприємства.

В.К.Скляренко стверджує, що затрати – це грошова оцінка вартості матеріальних, трудових, фінансових, природних, інформаційних та інших видів ресурсів на виробництво й реалізацію продукції за певний період часу. Витрати – це затрати певного періоду часу, документально підтверджені, економічно виправдані (обґрунтовані), такі, що повністю перенесли свою вартість на реалізовану за цей період продукцію. На відміну від затрат, витрати не можуть бути віднесені до активів підприємства. Вони відображаються при розрахунку прибутку підприємства у звіті про фінансові результати [11].

Дискусії з приводу розмежування понять «витрати» та «затрати» призводять до невизначеності окремих облікових проблем. Доцільно погодитися із В. А. Дерієм, який зазначив, що у вітчизняній економічній науці доречно використовувати термін «витрати». Поняття «затрати» можна вживати лише тоді, коли йдеться про затрату конкретного часу (людино-днів, людино-годин), матеріалів (кілограмів, центнерів, тонн, одиниць тощо), реальних грошей на придбання товарно-матеріальних цінностей [5, с.23].

У результаті аналізу різних поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів на сутність поняття «витрати» можна зробити висновок, що під витратами слід розуміти сукупність використаних у процесі основної та іншої звичайної діяльності ресурсів, виражених у вартісних вимірниках, обрахованих за прийнятими в галузі правилами і мотивованих цілями отримання прибутку, а також зменшення зобов'язань підприємства перед бюджетом, банками та іншими кредиторами.

Список використаних джерел:

1. Бакаев А. С. Бухгалтерский учет : учебник / А. С. Бакаев, П. С. Безруких, Н. Д. Врублевский и др. ; под. ред. П. С. Безруких. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Бухгалтерский учет, 2002. – 719 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління / Ф.Ф. Бутинець // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – № 1. – С. 11-18.
3. Голов С. Ф. Чи перешкоджає П(с)БО 16 «Витрати» економічній роботі на підприємстві? / С. Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 5. – С. 3–10.
4. Дербін Е. Ф. Економічна теорія і державний сектор: теорія, практика, термінологія, джерела : навч. посіб. / Е. Ф. Дербін, О. І. Кілієвич. – К. : УАДУ при Президентові України, 1997. – 108 с.
5. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю : монографія / В. А. Дерій. – Тернопіль : ТНЕУ, Екон. думка», 2009. – 272 с.
6. Завгородній В. П. Бухгалтерський облік, контроль і аудит в умовах ринку / В.П. Завгородній, В.Я. Савченко. – 2-ге вид. – К. : Фірма «ДІКсі», 1997. – 832 с.
7. Макконел К. Р. Економикс: Принципы, проблемы и политика / Макконел К.Р., Кемпбелл Р., Брю С.Л. : в 2 т. ; Пер. с англ. — М. : Республика, 1992. – 1040 с.
8. Манилич М. І. Собівартість продукції: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М.І. Манилич, О.В. Миронюк // Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2012_8/01SPTA.pdf
9. Нападовська Л. В. Управлінський облік : підручник [для студентів вищих навчальних закладів] / Л.В. Нападовська. – Київ : Книга, 2004. – 544 с.
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : [Електронний ресурс]. – // Режим доступу : <http://buhgalter911.com>.
11. Скляренко В. К. В чем разница между затратами, расходами и издержками [Електронний ресурс] / В. К. Скляренко // Режим доступу : http://www.elitarium.ru/2007/10/30/zatraty_raskhody_izderzhki.html.
12. Скрипник М. І. Сутність витрат як економічної категорії / М.І. Скрипник // Вісник ЖДТУ. – Серія: «Економічні науки». – 2009. – Вип. 4 (50). – С. 159-165.
13. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навч. посіб. / В.В. Сопко. – К.

: КНЕУ, 2006. – 526 с.

14. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський облік на підприємствах з різними формами власності : навчальний посібник / Н.М. Ткаченко. – К. : А.С.К., 1997. – 512 с.

15. Труш В. Є. Управлінський облік : навч-метод. посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / В.Є. Труш, Т.М. Чебан, Н.Я. Степанович ; за ред. проф. В. Є. Труша. – Київ : Кондор, 2007. – 296 с.

16. Чумаченко М. Г. Економічна робота на підприємстві та П(с)БО 16 «Витрати» / М. Чумаченко, І. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 3. – С. 13–16.

17. Энтони Р. Учет: ситуации и примеры / Р. Энтони, Дж. Рис. ; пер. с англ. ; под ред. А.М. Петрачкова. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 558 с.